

Бенів С.
*студент юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету.
Науковий керівник: к.ю.н., доц., доктор права
Українського вільного університету,
професор кафедри теорії права
та конституціоналізму ЗУНУ, почесний професор
університету, Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ЇХ РОЗВИТОК ТА ЗНАЧИМІСТЬ ТЕОРЕТИКО - ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Конституція є нормативно – правовим актом, який зобов'язаний знати кожен громадянин своєї держави. Саме для України утворення конституції відіграло важливу роль в державотворенні незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Рівень розробки теми. Наукове опрацювання даної теми найшло висвітлення в працях вчених: О. Баранович, В. Василенко, М. Возняк, М. Грушевський, Р. Губань, В. Головатий, В. Горобець, Д. Дорошенко, М. Кравчук, О. Палій, Р. Хотин, Т. Чухліб, В. Шевчук, Н. Яковенко.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає в розкритті сутності і змісту принципів Конституції Пилипа Орлика, та їх розвиток та значимість для сучасної України.

Предмет дослідження. Предметом даного дослідження становлять принципи Конституції Пилипа Орлика.

Об'єкт дослідження. Становлення та розвиток конституціоналізму в Україні.

Виклад матеріалу. Пилип Орлик – видатний політичний, військовий і державний діяч, гетьман Війська Запорізького у вигнанні, Генеральний писар, поет, публіцист. За період своєї діяльності Пилип Орлик зумів внести великий вклад у формування Української держави, вів активну дипломатичну діяльність щодо відновлення української гетьманської держави, видав Бендерські конституції. Попри те, найвидатнішим результатом його праці стала конституція, яка була проголошена 5 квітня 1710 році. Цей нормативно – правовий акт є видатною пам'яткою правотворчого та політичного мислення. З часом повноваження і влада посадових осіб серед козаків зростала, тим самим зростала потреба на упорядкування державного устрою держави.

Конституція Пилипа Орлика не лише декларувала суверенітет Українського козацтва, але й заклала основні принципи для її демократичного розвитку. Більшість істориків акцентують увагу на корективі назви самої Конституції П. Орлика. У перекладі з латиномовного варіанта переклад звучить як «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».

Що становлять собою принципи? Як зазначив М. В. Кравчук: «Принципи - це провідні засади, ідеї права, які в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання. Вони зумовлені об'єктивними закономірностями існування і розвитку людини та суспільства» [1,

с. 205].

Отже, ми можемо зазначити, що принципи – це провідні засади, ідеї, які розкривають самий внутрішній зміст конкретного явища. Аналіз Конституції Пилипа Орлика свідчить, що вона складається з преамбули та 16 статей, які закріплюють наступні провідні принципи, а саме: принцип парламентаризму, судочинства, верховенства права, розподіл влади, обмеження влади гетьмана, виборність влади.

«Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» вперше запропонувала розподіл влади на окремі гілки. Також вона містить багато положень, які передбачають принцип парламентаризму в українському державному процесі. Прекрасним прикладом існування парламентаризму в добу козацтва є Генеральна рада, яка була вищим представницьким органом державної влади, який обирався козаками. Даний орган мав повноваження щодо гетьмана, оскільки вона контролювала його діяльність та усувала його з поста. Судова гілка влади, за конституцією, мав бути незалежним від інших гілок влади. Стосовно виконавчої влади, то її функціонал виконував гетьман і Рада генеральної старшини. Дану тезу підтверджує розділ VI Конституції Пилипа Орлика: «Тому ми, Генеральна Старшина, кошовий отаман та все Військо Запорізьке, домовились і постановили з Ясновельможним гетьманом при елекції його вельможності таке право, яке має бути вічно у Війську Запорізькому збережено: у Вітчизні нашій першість серед радників належить Генеральній Старшині.....» [2].

Розділ XVI Конституції передбачав, що ні податківці, ні інспектори ярмарок не мають права з населення збирати податки, які не передбачені документом, який підписаний гетьманом з гетьманською печаткою. «Тому нехай збирачі податків та податкові чиновники збирають до державної скарбниці тільки те мито і тільки з тих товарів, які будуть виражені у майнових угодах, нічого зайвого.....»[2].

Тобто, даний розділ визначає те, що право у формі юридично значущих документів має свою правоту, тобто цією тезою ми підтвердили принцип верховенства права.

Принцип судочинства – невід’ємна складова будь – якої держави, оскільки суд – це орган державної влади, який наділений правом здійснювати правосуддя. Підтверджує цей принцип розділ VII Конституції Пилипа Орлика, який проголошує: « Якщо б хтось із генеральних осіб, полковників, генеральних радників, значного товариства чи інших військових урядників, особливо з черні, образив гетьманську честь чи в чомусь іншому провинився, то Ясновельможний гетьман не має права сам покарати їх, а повинен буде подати до генерального військового суду кримінальну чи некримінальну справу. І яким би лицемірним чи облудним не здавався вирок, кожен, хто винен, повинен прийняти його» [2].

Також Конституція Пилипа Орлика мала антикорупційне спрямування, Вона забороняла підкуп, а за його вчинення передбачала прямі доповіді гетьману без посередництва [3].

Наступним провідним принципом був принцип виборності влади. Виборність влади передбачало також демократичний характер серед козацтва. Щодо самої влади, гетьман обирався Генеральною Радою, яка складалася з старшин , вибори гетьмана відбувалися вільно, без жодного примусу і утиску

третіх сторін. Генеральна Рада – складалася з представників козацької старшини, до яких відносилось духовенство, полкових та сотенних отаманів, самі полкові чи сотенні отамани обиралися козаками. Проте, слід зазначити, що виборча система влади згідно з Конституцією П. Орлика не була досконалою. Право на виборність мали лише козаки, яких становило лише десять процентів з всього населення Гетьманщини. Жінки, селяни або інші верства населення не мали виборного права.

Здійснюючи оцінку Конституції Пилипа Орлика М. Кравчук підкреслив: «Конституція П. Орлика була особливо цінна своїми конституційними принципами: народного суверенітету та незалежності національної держави, національної церкви, недоторканності кордонів та територіальної цілісності, поділу влади на три різновиди, демократизму, республіканської форми правління, гарантування місцевого міського самоврядування, соціальної справедливості, законності» [4, с.61]

Висновки. Підсумувавши вище наведений матеріал, можна зробити висновки, що Конституція Пилипа Орлика відігравала ключову роль в подальшому державотворенні. Принципи, які вона закріпила, заклали основні засади процесуального порядку державотворення, без вищевказаних принципів здійснити такий рішучий, цілеспрямований поступ щодо утворення незалежної, суверенної держави унеможлиблювався.

Список використаних джерел

1. Кравчук М. В. Теорія держави і права(опорний конспекти) : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 524 с.
2. Конституція Пилипа Орлика. *Верховна Рада України*. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 02.04.24).
3. Хотин Р. «Один із якорів української ідентичності». Чому Конституція Орлика є актуальною і в наш час?. *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pylyp-orlyk-konstytutsiya-aktualna-i-v-nash-chas/31409492.html> (дата звернення: 02.04.24).
4. Кравчук М.В. Історико-правовий досвід українського конституціоналізму та його значимість на сучасному етапі розвитку. Основні напрямки модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу : монографія / за загальною редакцією В.І. Розвадовський. Івано-Франківськ. 2023. Розділ 1, підрозділ 5. С. 58-65.